

Ф И Л О Л О Г

часопис за језик, књижевност и културу
VI 2015 11
универзитет у бањој луци
филолошки факултет

Радмила В. Жугић
Институт за српски језик САНУ
Београд

УДК 811.163.2'373.23:811.163.41'373.23
DOI 10.7251/fil1511035z

ПРОДУКТИВНИ ТВОРБЕНО-СЕМАНТИЧКИ ТИПОВИ ИМЕНИЧКИХ ДЕМИНУТИВА СРЕДЊЕГА РОДА У БУГАРСКОМ ЈЕЗИКУ И ПРИЗРЕНСКО-ТИМОЧКИМ ГОВОРИМА СРПСКОГ ЈЕЗИКА¹

Апстракт: У раду су анализирани продуктивни творбено-семантички типови именичких деминутива средњега рода у бугарском језику и ујоређени са одговарајућим творбено-семантичким типовима у призренско-тимочким говорима српскога језика. Творбено-семантичка анализа је показала идентичне елементе међу овим блискосродним језичким идиомима с једне стране, али и њихове диференцијалне елементе с друге стране. На семантичком плану се огледа виши степен идентичности нејо диференцијалности семантичких типова компарираних језичких идиома.

Кључне речи: именички деминутиви, творбено-семантички типови, бугарски језик, призренско-тимочки говори, компаративни процес.

Увод

У раду се полази од чињенице да до сада, изузев у два рада, нису вршена компаративна истраживања творбене проблематике у бугарском језику и призренско-тимочким говорима српскога језика.² Будући да је реч о два блискосродна, јужнословенска језичка идиома, у контексту лингвогеографских фактора и међујезичке интерференције говора у контакту, могу се очекивати идентични творбени процеси са идентичним творбено-

-семантичким типовима у категорији именица, придева и глагола. Степен сличности и диференцијалности у овом сегменту граматичке структуре два наведена језичка идиома може се поуздано утврдити контрастивним истраживањем стања у једном и другом идиому. Наша пажња у овом раду усмерена је на компаративно истраживање именичких деминутива средњега рода.

У компаративној творбено-семантичкој анализи именичких деминутива средњега рода, за стање у бугарском језику биће коришћена грађа из речника: Мурдаров и др. 2011: *Обраћен речник на бугарски језик* групе аутора и Младенов 2000: *Бугарско-српски речник*. За призренско-тимочке говоре српског језика грађа је ексцерпирана из следећих дијалекатских речника: Златановић 1998: *Речник њивора јужне Србије*; Јовановић 2004: *Речник њивора села Каменице код Ниша*; Жугић 2005: *Речник њивора јабланичкој краја* и Динић 2008: *Тимочки дијалекатски речник*.

¹ Рад је настао у оквиру пројекта *Лингвистичка истраживања савременог српског језика и израда Речника српскохрватској књижевности и народног језика САНУ* (178009) који у целости финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

² Компаративна анализа именичких деминутива на суфикс *-ка* и његове проширене варијанте *-ичка*, *-инка* у призренско-тимочким говорима српског језика и бугарском језику потврђује три идентична семантичко-творбена типа у оба испитивана јужнословенска језичка идиома (Жугић 2014в: у штампи). В. и рад који истражује именичке деминутиве на суфикс *-че* (*-иче*, *-инче*) у бугарском језику и призренско-тимочким говорима српског језика (Жугић 2015а: у штампи).

Досадашња истраженост творбено-семантичког аспекта деминутива у бугарском језику, српском језику и његовим призренско-тимочким говорима

Релевантна литература о творби речи у бугарском језику као најпродуктивнији процес у творби именица издваја суфиксалну деривацију, а у оквиру ње именичке деривате настале суфиксацијом именица с општим модификационим значењем (Радева 1987: 32–52). У оквиру њих диференцирају се и именице субјективне оцене међу којима су именички деминутиви и аугментативи са значењем умањене или увећане физичке величине, размера или степена без допунске конотације, тј., својство деминуције или аугментације настаје као субјективна оцена онога који оцењује (Исто: 52). Изузев тога, деривати настали по истом творбеном типу, у зависности од контекстуалне употребе развијају и друга значења (хипокористичко, иронично и сл.) (Радева 1987: 57, 60, 63).

Систематизација деминутива унутар именица субјективне оцене изложена је по суфиксима, те се у том смислу, када је реч о деминутивним именичким дериватима средњег рода који су тема овог рада, издваја пет продуктивних творбених типова.³ Запажа се да је у свима њима константа мотивна реч из категорије именица сва три рода, која се у творбеном процесу најчешће јавља као основна именица мушког рода, ређе као основа. Модификација значења мотивних именица, тј. њихов прелазак у деривате деминутивног, хипокористичког, ироничног и сл. значења, врши се помоћу различитих суфикса. Деминутиви изведени истим суфиксом припадају истом творбеном типу у оквиру категорије именичких деминутива, односно у оквиру категорије именица субјективне оцене. Полазећи од ове теоријске поставке у творби деминутива, ауторка систематизује деминутиве према творбеним суфик-

сима. Запазили смо да се међу продуктивним налазе и следећи суфикси помоћу којих се изводе именички деминутиви и у призренско-тимочким говорима: суфикс *-це* (сенò > сенцè, писмò > писъмцè) (Радева 1987: 59); суфикс *-енце* (шишè > шишèнце, момчè > момчèнце, палтò > палтèнце) (Исто: 60); суфикс *-е* (ключ > ключè, орèл > орлè) (Исто: 61); суфикс *-ле* (брат > братлè, мџ > мџлè) (Исто: 62) и суфикс *-че* (бор > борчè, славèй > славèйче, секйра > секйрче, дървò > дървчè) (Исто).

Релевантна граматика бугарског језика *Съвременен български език*, (Бояджиев и др. 1999), у поглављу „Словообразуване“ („Творба речи“), 227–276, бави се претежно теоријским питањима: предметом и задацима творбе речи, врстама морфема, морфемским склопом твореница, непродуктивним и продуктивним основама, творбеним значењима и творбеним типовима, променама у основи у творбеном процесу и различитим начинима творбе речи. У делу о творбеном значењу и творбеним типовима, у оквиру именичких деривата модификационог творбеног значења издвајају се и именице субјективне оцене за означавање умањене или увећане величине, размера деривираниог појма, личног негативног или позитивног става, ироније, пејоративности, хипокористичности и сл., нпр.: сол – солчица, нива – нивичка, писмо – писъмце, куче – кученце, петел – петле (Бојациев 1999: 249, 250).

Видимо, дакле, да и Радева и Бојациев и др. у оквиру именица модификационог творбеног значења разматрају именичке деминутиве и аугментативе као именице субјективне оцене, с тим што Радева више пажње посвећује конкретним творбеним типовима, док Бојациев и др. разматрају творбене типове претежно с теоријских аспеката творбене проблематике.

У српској литератури се истиче да се у деминутивним дериватима са значењем умањених физичких реалија у семантичкој сфери ’неживо’ и деминутивним дериватима из семантичке сфере ’живо’ примарни семантички садржај реализује као субјективна (вредносна,

³ Творбени тип као основну јединицу творбеног система чине лексичке јединице које обједињују следећи елементи: исти формант (суфикс), заједничка категоријална припадност мотивне рече и јединство творбеног значења (Радовић Тешић 2002: 14).

це < клѣбѣ (крупко), *колѣце* (точкић) < колѣлѣ, *колѣнице* < коляно, *койици* < копито, *крилице* < крило, *маслице* < маслѣ, *млекце* < мляко, *оїледѣлице* < огледѣло, *їерце* < перѣ, *їисѣмце*⁸ < писмѣ, *їлайици* < платнѣ, *селце* < селѣ, *сїѣбѣлице* < стѣблѣ, *сїѣкѣлице* < стѣклѣ, *ребѣрце* < ребрѣ; само деминутив *їовѣдце* < говѣдо је из семантичке сфере 'живѣ' (Мурдарѣв и др. 2011); *имѣнице* < имѣне, *сїренце*⁹ < сїрене (Младенѣв 2000).

Деминутиви на прост суфикс *-це*, забележени у речницима говора призренско-тимѣчке дијалекатске зоне, сходно описанѣм стању у бугарском језику, потврђују продуктивност творбено-семантичког типа деривата изведених суфиксом *-це*¹⁰ (II, 1). Идентичност овог творбеног типа огледа се како у истѣм творбеном суфиксу тако и у истѣј граматичкој врсти мотивних именица, што је резултирало изведеницама истог деминутивно-хипокористичког значења и њихѣвом припадношћу истѣј семантичкој сфери 'неживѣ': *винце*¹¹, *дрѣвце*, *желѣсце*, *имѣнице*, *колѣнице*, *кїлице*, *колѣце*, *крилице*, *месце*, *млекце*, *оїледѣлице*, *ѣкце*, *селце*, *сенце*, *ївце*, *црѣвце*, *чѣлице*, *свѣнице*, *сїренѣце* (Жујић 2005); *дрѣвце*, *месце*, *млекце*, *крилице* (Митровић 1984); *бїлице*, *колѣце*, *сенце* (Златановић 1998); *дрѣвце*, *колѣце*, *месце*, *шїлице*, *имѣнице* (Јовановић 2004); *ѣкце*, *їилице* 'дем. од їило, килограм' (Динић 2008).

Суфикс *-це* је у бугарском језику развиѣо проширене варијанте *-енце* (I, 2) и *-ченце* (I, 3) као осамостаљене суфиксе који су знатно подигли његову продуктивност. Као такви заслужују појединачно разматрање како због начи-

на на који су настали тако и због њихѣве функције у поновном успостављању деминутивно-хипокористичког семантичког садржаја новонасталих деривата од мотивних именица које су изгубиле деминутивно значење, односно у додатном подизању степена деминутивно-хипокористичке семантике од мотивних, претходно изведених именица деминутивно-хипокористичког садржаја.

Сложени суфикс *-енце* (I, 2) настаѣо је перинтеграцијѣм деминутива са суфиксом *-це* најпре код мотивних именица старих *-енѣ* основа које су у множини добиле проширени елемент *-ен-*, типа *знѣме*, *знаменѣ*, *знѣменце*, да би се касније аналогно прошириѣо и на остале именице средњег рода.

У семантичкој сфери 'неживѣ' (I, 2а), изведенице суфиксом *-енце* имају деминутивно значење, а настају од основа немаркираних именица средњег рода на *-ѣ*, *-ѣ*, типа: *месѣенце* < мѣсто, *їалиїенце* < палтѣ (капутић), *їарчѣенце* < парчѣ, *ушѣенце* < ухѣ (Мурдарѣв и др. 2011); *ѣомѣенце* < ѣомѣѣ (ѣуре), *ѣурѣенце* < ѣуре, *вїменце* < вїме, *вѣженце* < вѣжѣ, *їрѣблѣенце* < греблѣ, *їрѣзденце* < грѣзде, *їѣрнѣенце* < гърнѣ, *зѣленце* < зѣле (купус), *їменце* < їме, *кадифѣенце* < кадифѣ (сомѣт), *канаїенце* < канапѣ (фѣтеља, софа), *кафѣенце* < кафѣ, *кѣїенце* < кѣпе (војничка капа без штита, ѣарѣта), *коїлѣенце* < котлѣ, *кѣѣенце* < кѣѣѣ (кѣѣе, купѣла), *куїенце* < купѣ, *лѣзѣенце* < лѣзе (виноград), *мазѣенце* < мазѣ (подрум), *мѣзѣенце* < мѣзѣ, *морѣенце* < морѣ, *неѣенце* < неѣѣ, *їѣрдѣенце* < перѣѣ (завѣса), *їолѣенце* < полѣ, *рѣндѣенце* < рѣндѣ, *сѣменце* < сѣме, *сѣкнѣенце* < сѣкнѣ (тканина шајак), *їѣменце* < тѣме, *їѣсїенце* < тѣстѣ (сѣѣжањ), *їїканѣенце* < тѣканѣ (тканина), *фїдѣенце* < фїдѣ, *фїлѣенце* < фїлѣ (кртина, рїѣић), *циѣарѣенце* < цїгарѣ (мушѣклица), *дрѣзѣенце* < дрѣзѣѣ, *шїшѣенце* < шїшѣ, *шѣсѣенце* < шѣсѣ (путић), *їкѣенце* < їкѣ (їакница) (Младенѣв 2000).

Суфиксом *-енце* деривирају се и деминутиви од маркираних именица на *-ѣ*, *-лѣ*, а тако настали секундарни деривати добијају појачано деминутивно-хипокористичко значење: *нослѣенце* < нослѣ (Мурдарѣв и др. 2011); *елѣченце* < елѣче, *кнїжлѣенце* < кнїжлѣ, *коїлѣенце* <

⁸ Деминутиви образовани од именица које пред наставком *-ѣ* имају сугласнички спој од сонорног и шумног сугласника добијају епентетски полугласник испред последњег сонорног сугласника (Раѣѣва 1987: 60).

⁹ Подвучени деминутив, као и остале подвучене деминутиве у даљѣм тексту рада успоставила је ауторка овог рада на основу основних мотивних именица из наведѣног извѣра. Стручну проверу оваквих деминутива начинила је проф. др Најѣда Ивановѣа са Универзитета у Софији, на чѣму јѣј најискреније захваљујѣм. В. у Жујић 2012ѣ: 193–202.

¹¹ Експираторни акценат призренско-тимѣчких говѣра, из техничких разлога, бележимо краткоузлазним акцентѣм кнїжевног језика (TNRa 01).

котлè, чушлèнице < чушлè (феферонка) (Младенов 2000).

Именицама на *-e* које означавају младунчад животиња и младе особе (**I, 2δ**), типа *шелè*, *йрасè*, *мајàре*, са ослабљеним деминутивним значењем због неутралисања семе 'мали' доминантном семом 'млад', суфиксацијом суфиксом *-енце* се враћа деминутивно-хипокористичко значење: *мајàренце* < мајàре, *йрасèнице* < прасè, *ййиченце* < птйче, *йтелèнице* < телè (Мурдаров и др. 2011); *кученце* < куче, *мўленце* < мўле (мазга), *ййленце* < пйле, *йейлèнице* < петлè, *йтелèнице* < телè, *шилèнице* < шйле (шиљеже), *йренце* < йре (Младенов 2000). Услед репартиције семантичких компонената 'мали' и 'млад', ослабљено деминутивно и хипокористичко значење је појачано додатном суфиксацијом са *-енце* једном већ деривираних именица суфиксима *-e*, *-ле*: *орлèнице* < орлè, *сърнèнице* < сърнè (Мурдаров и др. 2011); *волèнице* < волè, *козлèнице* < козлè, *кòйенце* < кòте (маченце), *мишлèнице* < мишлè, *йайлèнице* < пàте (пловкица) (Младенов 2000).

Суфикс *-енце* има исту семантичку функцију и у деривирању деминутивно-хипокористичких именица за означавање младих особа како од неутралних именица: *дейлèнице* < детè (Мурдаров и др. 2011), *внўченце* < внўче (Младенов 2000), тако и од једном већ изведених именица са ослабљеном деминутивном и хипокористичком семантиком: *бебèнице* < бeбè (Мурдаров и др. 2011), *братлèнице* < братлè, *мъжлèнице* < мъжлè (Младенов 2000).

У призренско-тимочким говорима, прост суфикс *-це* је такође развио продуктивне проширене варијанте *-енце* (**II, 2**), *-ченце* (**II, 3**)¹².

Сложени суфикс *-енце* настао је најпре додавањем суфикса *-це* на основу зависних падежа именица средњег рода типа *име / имен-*, „а како сугласник *n* не припада стварно основи – наставком се стало осећати *-енце*, које се додавало и другим именицама на *e / ейа*, сада на корен њихов, па су тако добивени деминутиви, односно хипокористици: *детенце* [...] *буренце*“ (Стевановић 1975: 529–530).

¹² В. у Жугић 2012δ: 193–202.

Попут изложеног стања у бугарском језику, суфикс *-енце* је продуктивнији у семантичкој сфери 'неживо' (**II, 2а**), творећи деминутиве од основа неутралних именица средњег рода, али мањим делом и од именица мушког рода на сугласник и женског рода на *-а*, што у бугарском језику није забележено: *мезèнице*, *лалèнице*, *шишèнице*, *влакнèнице*, *меслèнице*, *сйаклèнице*, *сукнèнице* < сўкно (сукњичица) (Жугић 2005); *шишèнице*, *месèнице*, *ћуйèнице* < ћуп (Митровић 1984); *кайèнице* < капа, *собèнице* < соба (Златановић 1998); *йројзèнице*, *лојзèнице*, *шишèнице* (Јовановић 2004); *бргèнице*, *зрнèнице* < зрно (зрнце), *ливадèнице* < ливада (ливадица), *лозèнице*, *месèнице*, *меслèнице*, *сийèнице*, *ћуйèнице* (Динић 2008).

У сфери 'неживо' знатно је мањи број деривата на суфикс *-енце* од изведених маркираних деминутива на суфикс *-e*, при чему суфикс *-енце* уноси виши степен деминуције у секундарно настале деривате: *ћувèченце* < ћувèче, *лислèнице* < листè (листић), *нослèнице* < нослè (носић), *йрсйèнице* < прстè (прстић), *шерйèнице* < шерпè (шерпица) (Жугић 2005)¹³; *лислèнице* (Митровић 1984); *класлèнице* < класлè (класић) (Златановић 1998); *лислèнице* (Динић 2008).

Попут стања у бугарском језику, суфикс *-енце* има исту семантичку функцију и у творби именица из сфере живо, тј. назива за младунчад животиња и птица, као и малих и младих људских бића (**II, 2δ**).

Од именица на *-e* у значењу младунчади животиња и птица као и малих и младих људских бића са ослабљеним деминутивним значењем, суфиксом *-енце* се деривирају именице са поново успостављеним деминутивно-хипокористичким значењем: *ждрèбèнице*, *јарèнице*, *мајàренце*, *мàченце*, *кученце*, *ййленце*, *йрасèнице*, *йтелèнице* (Жугић 2005); *бидèнице* < биде (гушче, пловче) (Динић 2008); *дейлèнице* < детè (Жугић 2005; Митровић 1984), *унўченце* < унўче (Жугић 2005).

¹³ Деривати *ћувèченце* (*ћувèче*), *лислèнице*, *йрсйèнице* нису посведочени у *Речнику јовора јабланичког краја*, а ауторка их овде узима као примере до којих је дошла накнадним прикупљањем лексичке грађе.

јединкама, већ о одраслим јединкама према којима човек исказује емотивни став привржености и љубави.

Међу продуктивним творбено-семантичким типовима деминутива у бугарском језику налази се и тип деминутива изведених суфиксом *-e* (I, 4).

Независно од семантичког типа, с изузетком два примера, сви деминутиви на *-e* образовани су од основа именица мушког рода на сугласник.

У семантичкој сфери 'неживо' (I, 4a), деривати на *-e* означавају предмете малих размера, тј. добијају деминутивно значење: *гудуче* < *дудук*, *езиче* < *език*, *елече* < *елек*, *камече* < *камък*, *ковчеже* < *ковчег*, *котиле* < *котёл*, *кључе* < *кључ*, *краче* < *крак*, *облаче* < *облак*, *попиче* < *поток*, *часовниче* < *часовник* (Мурдаров и др. 2011); *шубе* < *шуба* (бунда) (Младенов 2000).

Судећи по грађи, рекло би се да су деривати из сфере 'живо' (I, 4b) приближне продуктивности: *биче* < *бик*, *волe* < *вол*, *вълче* < *вълк*, *козле* < *козел*, *петиле* < *петёл*, *котиле* < *котка*, *орле* < *орёл*, *сърне* < *сърна*, *бебе* < *беба*, *годиначе* < *годинак*, *татаче* < *татко*, *отроче* < *отрок*, *първолаче* < *първолак*, *близначе* < *близнак*, *сираче* < *сирак*, *внуче* < *внук*, *моряче* < *морјак* (морнар) (Мурдаров и др.); *войниче* < *войник*, *човече* < *човек*, *юначе* < *юнак* (Радева 1987: 61); *вуйче* < *вуйчо* (ујак), *конe* < *кон* (коњић) (Младенов 2000).

Чињеница је да су многи деривати на *-e* из обе семантичке сфере, нарочито из сфере за означавање младунчади животиња, постали мотивне именице за деривирање именица на *-енце* са појачаним деминутивно-хипокористичким значењем. У том смислу се уочава изванредан степен семантичке диференцијације између *котиле* : *котиленце*, *внуче* : *внученце* и слично.

Када је реч о дериватима на *-e* за означавање одраслих особа, оцена субјекта у одговарајућој контекстуалној ситуацији може бити и негативна, тј. са активираним параметрима којима се изражава ироничан или пејоративан став: *войниче* може бити и млад, пожртвован, симпатичан војник, али и војник недовољно обучен, недовољно заинтересован, неодгово-

ран, непожртвован и слично. Или пак, деминутив *татаче* не означава само младог оца већ и доброг, пожртвованог, драгог, симпатичног оца, независно од семантичке компоненте млад.

Истраживање деминутива на суфикс *-e* у призренско-тимочким говорима потврђује идентично стање овог творбено-семантичког типа у свим битним параметрима (II, 4): деривирање претежно од мотивних именица мушког рода, деривирање од мотивних именица из обе семантичке сфере, деривирање именица за означавање одрасле особе хипокористичког али и ироничног, пејоративног значења, способност да као мотивне именице могу везивати за себе суфикс *-енце* и деривирати другостепене деривате појачаног деминутивно-хипокористичког значења.¹⁶

Доносимо изванредан број деминутива на суфикс *-e* из семантичке сфере 'неживо' (II, 4a), из претходно наведеног рада, као и нове примере до којих смо дошли накнадним истраживањем: *биче*, *кључе*, *кожуче*, *котиле*, *крстиле*, *лисиле*, *месиле*, *мостиле*, *ноктилe*, *носиле*, *пайуче*, *попиле*, *пирсиле*, *пучиле*, *сјакале*, *суде* (посудица), *чешље*, *шериле*; *гудуче*, *гушече*, *езиче*, *елече*, *сируче*, *јајчениче*, *језиче*, *којусниче* (Жугић: 2005, Жугић: Картоотека); *лисиле*, *чесме*, *ноктилe* (Митровић 1984); *лисиле*, *мостиле*, *сврдле*, *шериле* (Златановић 1998).

Како видимо, с изузетком изведеница *пайуче*, *сјакале*, *чесме* и *шериле*, све остале су настале од именица мушког рода на сугласник.

Из семантичке сфере 'живо' (II, 4b), наводимо најпре деривате којима се именује младунчад животиња од мотивних именица за одрасле јединке: *вейрe*, *зајарe*, *коње*, *овне*, *петиле*, *шијарe* (Жугић 2005); *коње*, *петиле* (Митровић 1984); *вейрe*, *зајарe*, *коње*, *овне*, *петиле* (Златановић 1998); *овне*, *петиле* (Јовановић 2004: 532); *волe*, *овне* (Динић 2008).¹⁷

¹⁶ О овоме детаљно у раду Жугић 2012b: 193–202.

¹⁷ О томе да ли је *-e* у именицама попут *јрасе*, *јаре*, *јуне*, *крме*, *мајаре* и сл. граматички наставак или суфикс, Клајн полемисујући са Маретићем, Лескином и Стевановићем, извлачи на крају сопствени закључак да је овде ипак реч о суфиксу, будући да се оне „по значењу осећају као изведенице од јарац, јунац/јуница, крмак/

Наши примери показују да се у категорији назива људи овим суфиксом изводе именице средњег рода за означавање сродства, али такви називи не представљају деминутиве, већ су они по значењу хипокористици: *ба̀бе, гѐде, на̀не, ша̀ише, чѝче* (Жујић 2005).

Од два слабо продуктивна творбено-семантичка типа на суфиксе *-иц(е)*: *ѝр̀одзице* (грожђанце), *ло̀зице* (лозјанце), *млечице* (млекце), *с̀рчице* (срдашце) и *-ле* у бугарском језику: *бра̀иљè* (братић), *вра̀иљè* (вратић), *мѝшлè* (мишић), *м̀вжлè* (мужић), *но̀слè* (носић) (Радева 1987: 60, 62), у призренско-тимочким говорима суфикс *-иц(е)* није потврђен, док је суфикс *-ле* ограничене лексичке и територијалне заступљености, тј. забележен је једино у Динићевом *Тимочком дијалекатском речнику*: *бичлè* (мали бич), *ижлè* (кућица), *ка̀пуиљè* (капутић), *сноиљè* (снопић), *то̀иљè* (топић), *ца̀клè* (цакчић), *шѐириљè* (дете шегрт) (Жујић 2012б: 193–202).

Закључна разматрања

Компаративна творбено-семантичка анализа именичких деминутива средњег рода у бугарском језику и призренско-тимочким говорима српскога језика потврђује четири идентична продуктивна творбено-семантичка типа у оба испитивана јужнословенска језичка идиома.

Продуктиван творбено-семантички тип обухвата деминутивно-хипокористичке деривате изведене суфиксом *-це* од мотивних именица средњег рода, а припадају семантичкој сфери 'неживо'.

У оба јужнословенска језичка идиома, суфикс *-це* развија проширене варијанте *-енице, -ченице*. Због начина на који су настали као и због функције у развоју деминутивно-хипокористичког семантичког садржаја новонасталих деривата, ови суфикси су одвојено разма-

крмача, магарац“ (Клајн 2003: 73). Ми напред наведене именице не посматрамо као деминутиве, јер без обзира што се налазе у семантичкој вези са називима одраслих јединки, оне се у данашњем језичком осећању не доживљавају као деминутиви због доминантне семе *млад* у њиховој семантичкој структури.

трани као суфикси који образују други, односно трећи творбено-семантички тип. Ово су идентични елементи у компарираним језичким идиомима.

Попут стања у бугарском језику, суфикс *-енице* је и у призренско-тимочким говорима продуктивнији у семантичкој сфери 'неживо', творећи деминутиве од основа неутралних именица средњег рода, али мањим делом и од именица мушког рода на сугласник и женског рода на *-а*, што у бугарском језику није забележено: *ћу̀иє̀нице* од *ћуп*, *со̀бѐнице* од *со̀ба*, *лѝвадѐнице* од *лѝва̀да*.

У призренско-тимочким говорима, у сфери 'неживо', у односу на стање у бугарском језику, знатно је мањи број деривата на суфикс *-енице* од изведених маркираних деминутива на суфикс *-е*, али је његова семантичка функција у даљој, секундарној деминуцији првостепених деривата иста као и у бугарском језику: *ћу̀вечѐнице* < *ћувечѐ*, *лѝстиє̀нице* < *листѐ* (листић), *но̀стиє̀нице* < *ностè* (носић), *ѝрстиє̀нице* < *прстѐ* (прстић), *шѐриє̀нице* < *шерпè*.

У оба испитивана идиома, од именица на *-е* у значењу младунчади животиња и птица као и малих и младих људских бића са ослабљеним деминутивним значењем, суфиксом *-енице* се деривирају именице са поново успостављеним деминутивно-хипокористичким значењем: *му̀ленце* < *му̀ле* (мазга), *пѝленце* < *пиле*, *детèнце* < *детè*, или се његовим додавањем на маркиране именице на *-е, -ле* њиме деривирају именице са појачаном деминутивно-хипокористичком функцијом, типа *орлèнице* < *орлè*, *с̀врнèнице* < *с̀врнè*, *бѐдѐнице* < *бѐдѐ* (у бугарском језику), односно *ж̀дрèбѐнице, ја̀рѐнице, гѐѝтèнице, вѐѝрѐнице* < *вѐпрè*, *овнèнице* < *овнè*, *бѐдѐнице* < *бѐдѐ*, у призренско-тимочким говорима.

Творбено-семантички тип са суфиксом *-ченице* налазимо код деривата у обе семантичке сфере, у оба испитивана идиома. Они настају додавањем суфикса *-енице* на маркиране именица на *-че*, појачавајући притом њихово деминутивно-хипокористичко значење: *кѝлѝмченице* < *килимчѐ*, *х̀лѐбченице* < *хлѐбчѐ*, *шѝѝченице* < *шишчѐ* (ћевапчић, ражњић); *ж̀рèб̀ченице* < *жрèбчѐ*; *дру̀га̀рченице* < *другàрчѐ* (у бугарском језику); *ас̀ѝл̀л̀ченице, ко̀нд̀ѝченице; ѝѐ*

тљиченце (у призренско-тимочким говорима), односно успостављајући поново деминутивно-хипокористичко значење код дериватима на *-че* са ослабљеним деминутивним значењем: *момиченце, момченце* (у бугарском језику), тј. *девдјиченце, момченце* (у призренско-тимочким говорима).

Четврти продуктиван творбено-семантички тип представљају деминутиви деривирани суфиксом *-е*. Истраживање потврђује идентично стање у оба јужнословенска идиома: деривирање претежно од мотивних именица мушког рода, деривирање од мотивних именица из обе семантичке сфере, деривирање именица за означавање одрасле особе хипокористичког али и ироничног, пејоративног значења, способност да као мотивне именице могу везивати за себе суфикс *-енце* и деривирати другостепене деривате појачаног деминутивно-хипокористичког значења: *гудуче* < *дудук, ковчџе* < *кџечег, котиле* < *котел; волџе* < *вол, вџчџе* < *вџлк; бабе* < *баба, тјаше* < *татак; војничџе* < *војник, човџе* < *човек* (у бугарском језику), односно: *кључџе, кожучџе; вејџе, коњџе, тешџе*; *баба, дџеде, нана, тјаше, чичџе* (у призренско-тимочким говорима).

Извори за бугарски језик

1. Младенов, Марин (2000), *Бугарско-српски речник*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
2. Мурдаров, Владко и др. (2011), *Обраћен речник на бугарски језик* групе аутора (Владко Мурдаров, Татјана Александрова, Маргарита Димитрова, Руска Станчева, Катја Чаралозова, Милен Томов, Николај Паскалев, Атанаска Атанасова), Софија: БАН, Институт за бугарски језик.

Извори за призренско-тимочке говоре српског језика

1. Динић, Јакша (2008), „Тимочки дијалекатски речник“, *Монографије* 4, Београд: Институт за српски језик САНУ.
2. Жугић, Радмила (2005), „Речник говора јабланичког краја“, *Српски дијалектоло-*

шки зборник, LII, Београд: САНУ и Институт за српски језик САНУ.

3. Златановић, Момчило (1998), *Речник говора јужне Србије*, Врање: Учитељски факултет.
4. Јовановић, Властимир (2004), „Речник села Каменице код Ниша“, *Српски дијалектолошки зборник*, LI, Београд: САНУ и Институт за српски језик САНУ.

Литература

1. Бојациев, Тодор и др. (1999), *Современен бугарски језик* (Тодор Бояџиев, Иван Куцаров, Ђордан Пенчев), Софија: Издавачка књига „Петър Берон“.
2. Вељковић Станковић, Драгана (2005), *Речи субјективне оцене у настјави српског језика и књижевности* (необјављена докторска дисертација, одбрањена на Филолошком факултету у Београду 2005).
3. Жугић, Радмила (2007а), „Придевски деминутиви у говорима призренско-тимочке дијалекатске зоне који се односе на особине ентитета из човековог окружења (семантичко-творбени аспект)“, *Зборник Филозофског факултета у Приштини*, XXXVI (2006), Косовска Митровица, 377–391.
4. Жугић, Радмила (2007б), „Придевски деминутиви за означавање особина човека у призренско-тимочној дијалекатској зони (семантичко-творбени аспект)“, *Српски језик*, 12/1–2, Београд–Никшић: Филолошки факултет у Београду, Филозофски факултет у Никшићу, 303–320.
5. Жугић, Радмила (2007в), „Именичке сложенице с придевом као првим делом у призренско-тимочким говорима“, *Наше стварање*, LIV/2007 (1–2), Лесковац: Лесковачки културни центар, 34–43.
6. Жугић, Радмила (2007г), „Именичке сложенице с именицом као првим конституентом у призренско-тимочким говорима“, *Лесковачки зборник*, LXVII, Лесковац: Народни музеј у Лесковцу, 383–393.
7. Жугић, Радмила (2007д), „Глаголски деминутиви с префиксом ПО- у призренско-тимочким говорима“, *Зборник Мати-*

- це српске за филологију и лингвистику, Нови Сад: Матица српска, 257–270.
8. Жујић, Радмила (2009), „Семантичко-творбена анализа пејоратива за женска лица у јабланичком говору (југозападно од Лесковца)“, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, LII/2, Нови Сад: Матица српска, 81–106.
 9. Жујић, Радмила (2010а), „Пејоративи за мушка лица у јабланичком говору образовани суфиксима -ко, -ља, -оња, -ча“, *Зборник радова Филозофској факултету* (Посебно издање поводом 50-годишњице оснивања Филозофског факултета посвећено проф. др Милосаву Вукићевићу), Косовска Митровица, 103–118.
 10. Жујић, Радмила (2010б), „Пејоративи за мушка лица у јабланичком говору од нископродуктивних суфикса и њихов семантичко-творбени однос према пејоративима са продуктивним суфиксима -ко, -ља, -оња, -ча“, *Зборник Матице српске за славистику*, бр. 78, Нови Сад: 219–239.
 11. Жујић, Радмила (2012а), „Семантичке реализације суфикса -че у именичким изведеницама средњег рода у призренско-тимочким говорима“, *Зборник радова Филозофској факултету*, XLII(1), Косовска Митровица: 223–230.
 12. Жујић, Радмила (2012б), „Именичке изведенице суфиксима -це, -е, -ле у призренско-тимочким говорима“, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, LIV(2), Нови Сад: Матица српска, 193–202.
 13. Жујић, Радмила (2013а), „Деминутиви мушкога рода на -џк (-џк) и његову проширену варијанту -џџк (-џџк) у призренско-тимочким говорима“, *Годишњак за српски језик*, XXVI, бр. 13 (посвећен професору Слободану Реметићу), Филозофски факултет Универзитета у Нишу, Ниш, 219–232.
 14. Жујић, Радмила (2013б), „Творба личних хипокористика у доњем сливу Јабланице“, *Наше стварање*, LX (3–4), Лесковац: Лесковачки културни центар, 279–301.
 15. Жујић, Радмила (2014а), „Аугментативно-пејоративне изведенице на суфикс -ИШТЕ у призренско-тимочким говорима“, *Окцидент* 5: Часопис Одјељења за српски језик и књижевност Матице српске – Друштва чланова у Црној Гори IV/5, Издавачки центар Матице српске – Друштва чланова у Црној Гори, Никшић, 29–36.
 16. Жујић, Радмила (2014б), „Дијалекатски творбени елементи у песничком језику Власте Ценића“, *Дијалектни српској језика: исцртавање, настава, књижевности* 1 (Зборник радова, Међународни научни скуп одржан 11. и 12. априла 2014 у Лесковцу) (у штампи).
 17. Жујић, Радмила (2014в), „Деминутивне именичке изведенице на суфикс -ка у призренско-тимочким говорима српског језика и бугарском језику (семантичко-творбени аспект)“ (у штампи).
 18. Жујић, Радмила (2015а), „Компаративна анализа именичких деминутива средњег рода на суфикс -че у бугарском језику и призренско-тимочким говорима српског језика“ (у штампи).
 19. Јовановић, Владан (2010), *Деминутивне и аугментативне именице у српском језику*, Монографије 9, Београд: Институт за српски језик САНУ.
 20. Клајн, Иван (2003), *Творба речи у савременом српском језику 2: суфиксација и конверзија*. Београд – Нови Сад: Завод за уџбенике и наставна средства – Институт за српски језик САНУ – Матица српска.
 21. Радева, Василка (1987), *Българското словообразуване*, София: Универзитетско издаваштво „Климент Охридски“.
 22. Радовић Тешић, Милица (2002), *Именице с њрефиксима у српском језику*, Библиотека Јужнословенског филолога, н. с. књ. 20, Београд: Институт за српски језик САНУ.
 23. Ристић, Стана, Бојана Милосављевић и Владан Јовановић (2005), „Једно могуће решење обраде деминутива са суфиксима -че и -(ч)ић (лексикографско-лексиколошки приступ“, *Српски језик*, X/1–2, Београд: 597–616.
 24. Стевановић, Михаило (1975), *Савремени српскохрватски језик I. Увод. Фонетика. Морфологија*. Београд: Научна књига.

**PRODUCTIVE FORMATION-SEMANTIC TYPES
OF NEUTER GENDER NOUN DIMINUTIVES IN
BULGARIAN AND PRIZREN-TIMOK REGION
DIALECTS OF SERBIAN LANGUAGE**

Summary

Through comparative analysis of neutral-gender noun diminutives in Bulgarian and Prizren –Timok region dialects of Serbian, four productive formation-semantic types established, featuring the suffixes of –ce, -ence, -cence and –e. In all these types, despite their identical formation structure, there are certain regularities typical either for Bulgarian or Prizren-Timok region idioms. Concerning the semantic function of the prefixes as formation units there are no differential elements, which is expected due to the fact that these belong to Slavic language idioms. The results of the research confirm the regularities stating that the idioms, though close both linguistically and geographically, each show their own specific features in terms of using the formation inventory to produce new lexic units and realising their own communicative function.

radmilazug@gmail.com